

KELBÎ, Muhammed b. Sâib

olduğu söylenmiş, hatta bizzat kendisinin bunu beyan ettiği rivayet edilmiştir (İbn Hibbân, II, 253). Kelbî 146'da (763) Kûfe'de vefat etti. İbn Hibbân bu tarihi 140 (757) olarak zikreder.

Hadis otoritelerinin Kelbî hakkındaki değerlendirmeleri genellikle olumsuzdur. Yahyâ b. Saîd ve Abdurrahman b. Mehdî ondan hadis almamış, Hammâd b. Seleme ve Nesâî sika olmadığını bildirmiş, Nesâî daha da ileri giderek rivayetlerinin yazılmayacağını belirtmiştir (Mizzî, XXV, 251). Leys b. Ebû Sa'd ise Kûfe'de iki yalancının bulunduğunu, bunlardan birinin Kelbî olduğunu söylemiştir. Kelbî'nin rivayetlerinden sakınılması gerektiği uyarısını yapan Süfyân es-Sevrî, kendisinin ondan niçin rivayette bulunduğu sorusuna da, "Ben onun doğrusunu yalanından ayırabiliyorum" cevabını vermiştir. Ancak Süfyân'ın Kelbî'den hadis rivayet ederken tanınmasını diye adı ve nisbesi yerine Ebû'n-Nadr künyesini kullandığı belirtilmiştir (İbn Hibbân, II, 253, 254). Ahmed b. Hanbel aynı yola, ona Ebû Saîd künyesini vererek kendisinden tefsir nakleden Atıyye el-Avfî'nin de başvurduğunu söylemekte (*el-İlâl*, I, 222). İbn Hibbân, Atıyye'nin bununla Ebû Saîd el-Hudrî'nin anlaşılmasını istediğini ileri sürmektedir (*el-Mecrûhîn*, II, 253). İbn Ebû Hâtim'e göre de Kelbî'nin hadislerinin terk edilmesi konusunda âlimlerin icmâi vardır (*el-Cerh ve't-ta'dil*, VII, 271).

Kelbî'nin tefsiri hakkında yapılan eleştiriler de ağırdır. Ahmed b. Hanbel onun bu eserinin yalanla dolu olduğunu, esere bakmanın dahi câiz görülmediğini söylemiştir. Mervân b. Muhammed de bu tefsirin butlânından söz etmiştir. Genel olarak Kelbî-Ebû Sâlih Bâzân-Abdullah b. Abbas zinciriyle gelen tefsir rivayetlerine karşı uyarılar yapılmış, bunların gerçek dışı şeyler olduğuna dikkat çekilmiştir. Süyûtî, İbn Abbas'tan gelen tefsirle ilgili rivayet tarihlerinin en zayıfının bu tarih olduğunu söyler; ayrıca Sa'lebî ve Vâhidî'nin tefsirlerinde bu tarihi çokça kullandıklarını belirtir. Ebû Dâvûd *et-Teferrüd fi's-sünen* adlı eserinde, Tirmizî ve İbn Mâce de *es-Sünen*'lerinde Kelbî'nin tefsirle ilgili rivayetlerine yer vermişlerdir. İbn Cerîr *et-Taberî* ise *Câmi'u'l-beyân*'da Kelbî'nin nakillerinden sakınmış, ancak *Târih*'inde az da olsa onun rivayetlerini kaydetmiştir (Yâkût, XVIII, 64-65). Kelbî hakkında kısmen iyimser bir değerlendirme yapan İbn Adî, onun özellikle Ebû Sâlih – İbn Abbas tarihiyle gelen hadis riva-

yetleri içinde münker şeylerin bulunduğunu kabul etmekle birlikte sahih hadislerinin de olduğunu, Süfyân es-Sevrî ve Şu'be b. Haccâc'ın az da olsa kendisinden rivayette bulunduğunu, Süfyân b. Uyeyne, Hammâd b. Seleme gibi güvenilir âlimlerin Kelbî'nin râvileri arasında yer alıp tefsir konusunda onu beğendiklerini belirtmiştir (*el-Kâmil*, VI, 2132).

Kelbî'nin *et-Tefsîr*'i (*Tefsîrü'l-Kur'ân Keşfü'z-zunûn*'da *Tefsîrü'l-Kelbî* adıyla kaydedilmekte olup (I, 457) eserin pek çok yazma nüshası günümüze ulaşmıştır (Sezgin, I, 81-82). Onun ayrıca Abdullah b. Abbas'tan yaptığı rivayetlerden meydana gelen *Ahkâmü'l-Kur'ân*'i ile *en-Nâsih ve'l-mensûh* adlı bir eserinin bulunduğu kaydedilmektedir (son iki eser için bk. İbn Kuteybe, s. 536; İbnü'n-Nedim, s. 434).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 358-359; Ahmed b. Hanbel, *el-İlâl* (Koçyiğit), I, 222, 339; II, 168, 238; Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, I, 101; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 535-536, 625; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VII, 270-271; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 253-256; İbn Adî, *el-Kâmil*, VI, 2127-2132; İbnü'n-Nedim, *el-Fihrist* (Şüveymî), s. 432-434; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, XVIII, 64-65; İbn Hallikân, *Vefeyât* (Abdülhamîd), III, 436-438; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV, 246-253; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, III, 556-559; İbn Hacer, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, IX, 178-181; Süyûtî, *el-İtkân* (Ebû'l-Fazl), IV, 209; *Keşfü'z-zunûn*, I, 457; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 331-332; Sezgin, *GAS* (Ar.), I, 80-82; I. Goldziher, *Mezâhibü't-efsîri'l-İslâmî* (trc. Abdülhalim en-Neccâr), Kahire 1374/1955, s. 109, 134; Abdülazîz ed-Dürî, *Bahş fi neş'eti 'ilmi't-târîh 'inde'l-Arab* (Beyrut 1960), Beyrut 1993, s. 40-41; a. mlf., "Kütübü'l-ensâb ve târihu'l-Cezîreti'l-Arabiyye", *Meşâdiru târihi'l-Cezîreti'l-Arabiyye* (nşr. Abdurrahman Tayyib el-Ensârî v. dğr.), Riyad 1399/1979, s. 129-130; Remzî Na'nâa, *el-İsrâ'iliyyât ve eşeruhâ fi kütübü't-efsîr*, Dimaşk 1390/1970, s. 195-196; Şâkir Mustafa, *et-Târihu'l-Arabî ve'l-mü'errihîn*, Beyrut 1983, I, 190-191; W. Atallah, "al-Kalbi", *EL²* (İng.), IV, 494-495; "Âyâtü'l-ahkâm", *DMT*, s. 477-478.

İSMAİL CERRAHOĞLU

KELBÎLER

(الكلبيون)

947-1053 yılları arasında
Sicilya'yı yöneten
yarı bağımsız vali ailesi.

Fâtîmî Halifesi Mansûr-Billâh'ın Benî Taberî isyanını bastırmak için Hasan b. Ali el-Kelbî'yi yarı müstakil idare yetkisi vererek Sicilya'ya göndermesi (335/947) üzerine başlayan Kelbîler döneminde adada

Bizans hâkimiyetinde kalan son şehirler de fethedilmiş ve akınlar Güney İtalya'ya taşınmıştır. Hasan b. Ali, Benî Taberî isyanını bastırmasının ve isyancıları mallarını müsadere ederek İfrîkiye'ye göndermesinin ardından kuzeye yöneldi ve Güney İtalya sahillerine akınlara başladı. 950'de Bizanslılar'ı mütarekeye mecbur etti. İki yıl sonra aldığı takviye kuvvetleriyle geri dönerek Killeveriye (Calabria) bölgesindeki Reyyû (Reggio) şehrini ele geçirdi ve buraya büyük bir cami yaptırdı; fakat cami uzun ömürlü olmadı, kendisinin ayrılması üzerine hıristiyan çoğunluk tarafından yıkıldı. Hasan b. Ali, Mansûr-Billâh'ın ölümünden (341/953) sonra yerine oğlu Ahmed'i bırakarak yeni halife Muiz-Lidînillâh'ın yanına gitti ve onun en önemli kumandanı olup Sicilya valiliğine bir daha dönmedi. 351 (962) yılında oğlu Ahmed yedi aylık bir kuşatmanın ardından Tabermîn (Taormina) Kalesi'ni fethetti ve adını Halife Muiz-Lidînillâh'a atfen Muizziye olarak değiştirdi. 354'te (965) Ahmed'in yardım çağrısı üzerine halife tarafından güçlü bir orduyla Sicilya'ya gönderilen Hasan b. Ali, Bizanslılar'ı denizde ve karada büyük bir bozguna uğrattı; ardından Ramte'yi (Rametta) kuşattı. Şehir fethedildiyse de kendisi kuşatma sırasında öldü. Onun ölümü üzerine adadaki hâkimiyetin tamamıyla bu kuvvetli aileye geçmesinden korkan Muiz-Lidînillâh idarede birtakım değişiklikler yapmaya yöneldi ve on altı yıllık başarılı hizmetini dikkate almadan Vali Ahmed'i ve bütün Kelbîler'ı İfrîkiye'ye çağırdı; onun yerine de Hasan b. Ali'nin âzatlısı Yaîş'i vali tayin etti (358/969). Fakat halk bundan memnun kalmadı ve yer yer ayaklanmalar başladı. Durumun kötüye gittiğini gören Muiz, Yaîş'in yerine Ahmed'in kardeşi Ebû'l-Kâsım'ı getirdi; böylece Sicilya'nın yönetimi yıkılıncaya kadar bir daha değişmemek üzere tekrar Kelbî ailesinin eline geçmiş oldu. Kelbîler, Fâtîmîler'in hilâfet merkezini Mehdiye'den Kahire'ye taşımalarıyla (361/972) bağımsızlıklarını ilân etmek için bir fırsat yakalamalarına rağmen hiçbir zaman bu yolu denememişler ve şeklen İfrîkiye'de yönetimi devralan Zirîler'e bağlı görünseler de daima Fâtîmî halifelerine sadık kalmışlardır.

Ebû'l-Kâsım'dan sonra yönetime oğlu Câbir geçti, ancak başarılı olmadı ve halkın şikâyeti üzerine görevden alınarak yerine Ca'fer b. Muhammed getirildi. Ca'fer b. Muhammed (983-986), bir danışmanlar heyeti kurarak sosyal refah düzeyini artırıcı çalışmalar yaptı ve halk ta-

rafından çok sevildi. Fakat Halife Azîz ile arası açıldı ve birkaç gemiyle Endülüs'e kaçmak zorunda kaldı. Yerine geçen kardeşi Abdullah b. Muhammed'in valiliği kısa sürdü. Abdullah'tan sonra oğlu Sîkatüddeve Ebû'l-Fütûh Yûsuf (987-998) işleri düzene koydu. Belermu'daki (Palermo) sarayına âlim ve edipleri toplayan Yûsuf adaletiyle tanınmıştır. Yûsuf hastalanıp devlet işlerinden uzaklaşmak zorunda kalınca yerine oğlu Ca'fer geçti (998-1019). Ca'fer babası kadar başarılı olamadı ve Kelbî yönetimi onun döneminde zayıflamaya başladı; sonuçta babası Yûsuf tarafından görevinden alınarak yerine kardeşi Ahmed getirildi (1019-1038). Ancak Ahmed'in yönetiminden rahatsızlık duyan halk Zirîler'den yardım istedi ve Ahmed adaya gelen Zirî kuvvetlerince öldürüldü. Daha sonra pişman olan halk yerine kardeşi Hasan'ı (1038-1053) getirdiyse de aradan on beş yıl geçince tekrar ayaklandı ve Kelbî idaresine kesin biçimde son verdi.

Sicilya, Kelbîler zamanında Fâtîmî hilâfetinin en zengin bölgesi durumuna gelmiş, halk bolluk ve refah içinde yaşamıştır. Kelbîler adada adalet mekanizmasını yaygın hale getirmişler, ziraatı geliştirici faaliyetlerde bulunmuşlar ve zimmî ahaldiden fazla vergi almamışlardır. Vali Ebû'l-Kâsım döneminde 362 (972) yılında Sicilya'yı ziyaret eden İbn Havkal ada hakkında ayrıntılı bilgi vermekte, özellikle Palermo'yu, ticaret ve ziraat sahalarındaki gelişmeleri, camileri, medreseleri tanıtmakta, bu arada halkın bazı davranışlarını da eleştirmektedir. Meselâ şehirde 300 kadar müderrisin bulunduğu ve bunların çoğunun amacının cihaddan kaçmak olduğunu söylemektedir. Sicilya'dan olan veya dışarıdan gelecek burada yaşayan ilim adamları arasında İbn Reşîk el-Kayrevânî, İbn Mekkî ve İbnü'l-Kattâ' es-Sıkkî en meşhur olanlardır. Kelbîler zamanında daha önceki dönemlerde olduğu gibi bayındırlık, tarım ve özellikle sulama, ticaret, sanayi ve gemicilik alanlarında başarılı çalışmalar yapılmıştır. Palermo'daki Emîr Ca'fer Sarayı'nın ön duvar kalıntısı halen ayakta durmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Havkal, *Şüretü'l-arz*, s. 113-125; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VIII, 71, 207, 337, 471-474, 543, 556-558, 610-611; IX, 348-349; X, 196-198; İbn Haidûn, *el-İber*, IV, 207-208, 210; Hasan Husni Abdulvehhab, "Contribution à l'histoire de l'Afrique du nord et la Sicilie, extraite du "A'mal al-A'lam" d'Ibn al-Hatîb", *Centenario della nascita di Michele Amari*, Palermo 1910,

II, 476, 478-479; M. M. Moreno, *el-Müslimün fi Şıkkiliye*, Beyrut 1968, s. 52-53; İhsan Abbas, *el-'Arab fi Şıkkiliye*, Beyrut 1975, s. 46; Aziz Ahmed, *Târîhu Şıkkiliyeti'l-İslâmiyye* (trc. Emîn Tefvîk et-Tayyibî), Trablusgarp 1399/1980, s. 38-39, 40-44; Hasan İbrâhîm Hasan, *Târîhu devleti'l-Fâtîmiyye*, Kahire 1981, s. 100, 106-107, 256; Ahmed Tefvîk el-Medenî, *el-Müslimün fi cezireti Şıkkiliye ve cenûbi İtalyâ*, Cezayir 1985, s. 123-156; V. di Maria, *La Sicilia e La Storia*, Catania 1989, s. 27-28, 30-31; W. Montgomery Watt, *İslâm Avrupa'da* (trc. Hulûsi Yavuz), İstanbul 1989, s. 103; M. Amari, *Storia dei Musulmani di Sicilia*, Palermo 1991, II, 331; IV, 285, 322-333, 335; İbrahim Altan, *İslâm Tarihinde Sicilya Adası'nın Yeri* (yüksek lisans tezi, 1993), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 111-131; U. Rizzitano, "Kalbids", *EP* (İng.), IV, 496.

İBRAHİM ALTAN

KELDÂNİLER

Batı Sâmi kavimlerinden Ârâmîler'in bir kolu olup isimlerini yaşadıkları Kalde bölgesinden alan kabileler topluluğu.

Milâttan önce II. binin sonunda Güney Mezopotamya'ya gelen ve zamanla Yeni Babilonya İmparatorluğu'nun hâkim sınıfını teşkil eden bir kavimdir. Keldânîler'le ilgili en eski referans olan, milâttan önce IX. yüzyıla ait Asur kralık yazıtlarında, Fırat ile Dicle nehirleri boyunca Pers körfezinden Babilonya'nın güney şehirlerine kadar uzanan bölgeye Kaldû, orada yaşayanlara da Kaldai denilmekte, Grekçe kaynaklarda ise bu bölgeden Chaldaia, orada yaşayanlardan da Chaldaioi diye bahsedilmektedir (*IDB*, I, 550; *New Catholic Encyclopedia*, III, 432). Buldukları bölgelere göre farklı isimler alan Asurlular'la Keldânîler ve Süryânîler aynı kökten gelen kavimlerdir. Aslında aynı kavmin monofizit inancı benimseyenlerine Süryânî, Nestorius'un görüşlerini kabul edenlere Nestûrî veya Asurî, Nestûrî iken Katolik olup Roma'ya bağlananlara da Keldânî denilmektedir. Katolikliği benimseyip Roma'ya bağlanan Nestûrîler'i ifade eden Keldânî adlandırması Batı menşelidir. Papalık, Sâsânî İmparatorluğu topraklarında yaşayan Nestûrî hristiyanlardan Katolikliği benimseyip Roma'ya bağlananlara Keldânî adını vermiştir. Roma'ya bağlanmayanlara ise Nestûrîler veya Asurîler (Assyrians) denilmektedir. Çoğunlukla Doğu Asurî kilisesi mensubu olan Urmiye ve Hakkâri bölgesi kabileleri kendilerini Asurî, Ninevâ ve çevresinde yaşayanlar Keldânî, Kuzey Mezopotamya, Güneydoğu Anadolu ve Suriye'de yaşayanlar

ise Süryânî diye adlandırmaktadır. Akkadca kaynaklarda Kaldû, Kaldû ve Kaldaya olarak geçen bu kelime Babilonya dilinde Kasdu, Eski Ahid'de Kasdim şeklindedir. Kelime, bu etnik grubun isim babası olarak kabul edilen ve Hz. İbrâhîm'in kardeşi Nahor'un çocuklarından biri olan Kesed'e bağlanmaktadır (Tekvîn, 22/22). Rabbinik kaynaklarda Kaldiyim ve Kalda'ei şekilleri de yer almaktadır (*Ejd.*, V, 330). Kelimenin Ârâmîce Kasdai ve Kasdaya'dır. Türkçe'de Kaldeliler veya Keldânîler diye anılan bu kavimden Arapça kaynaklarda Keldâniyyûn diye söz edilmektedir (İbnü'n-Nedîm, s. 383). Eski Ahid'de Kalde ve Keldânîler kelimeleri, Babilonya ve Bâbilliler'le eş anlamlı olarak ayrıca Ârâmî anlamında da kullanılmıştır. Daniel kitabında bu kelime bazan Bâbilliler (1/4; 2/5; 5/30; 9/1), bazan da Yunanca'daki Chaldaioi gibi "müneccim ve sihirbaz" anlamında (2/5, 10; 4/4; 5/7) geçmektedir (*Ejd.*, V, 330; *Elr.*, V, 353). Babilonya'da Keldânî kelimesi Bel-Marduk rahibi anlamında idi, zira merkezde dinî görevleri Keldânîler üstlenmişlerdi (*NDB*, s. 125). Bu kelime, İskender'in ölümünden sonra Yunan ve Romalı yazarlar tarafından müneccim ve kâhinleri ifade için kullanılmıştır (*New Catholic Encyclopedia*, III, 432).

Ninevâ'daki krallık arşivinde Yeni Asur kralları dönemi Keldânî-Asur ilişkilerine dair mektuplar bulunmakla birlikte Kel-

Yuhanna Inclî'nden Keldânice bir pasaj

